

Секція Право	
УДК 41.645.2:347.77	
Дата першого надходження статті до видання	2026-02-15
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-04-15
Дата публікації/оприлюднення	2026-04-30

Авторське право в епоху штучного інтелекту: сучасний стан та вектори правового регулювання

Гарасимів Тарас Зеновійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», Україна

tfp2014@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4627-4774

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасних тенденцій розвитку правового регулювання авторського права у Європейському Союзі в умовах стрімкого поширення технологій штучного інтелекту та цифрової трансформації суспільних відносин. Обґрунтовано, що інститут авторського права виступає одним із ключових елементів забезпечення інноваційного розвитку, економічної конкурентоспроможності та культурного різноманіття держав-членів ЄС, досліджено особливості формування наднаціональної нормативної моделі захисту авторських прав, побудованої на засадах уніфікації правового регулювання в межах Єдиного цифрового ринку.

Особливу увагу приділено аналізу положень Директиви (ЄС) 2019/790 про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та Регламенту (ЄС) 2024/1689 (Акта про штучний інтелект). Визначено їх роль у модернізації механізмів захисту авторських прав за допомогою цифрових технологій, регулюванні діяльності онлайн-платформ, запровадженні вимог щодо прозорості функціонування моделей штучного інтелекту та забезпеченні дотримання прав правовласників. Окремо досліджено правову природу винятків і обмежень щодо аналізу текстів і даних (Text and Data Mining), а також проблематику використання об'єктів авторського права для навчання моделей штучного інтелекту.

Зроблено висновок, що чинне законодавство ЄС формує базові механізми правового контролю за використанням питань справедливої винагороди правовласників. Наголошено на необхідності подальшого вдосконалення європейської нормативної моделі шляхом досягнення балансу між інтересами авторів, потребами технологічного розвитку та завданнями стимулювання інноваційної діяльності. Особливого значення зазначені підходи набувають у контексті євроінтеграційних процесів та гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу.

Ключові слова: авторське право, правове регулювання, законодавство Європейського Союзу, штучний інтелект, цифрові технології, механізми захисту авторських прав, Європейський суд з прав людини, справедлива винагорода правовласників, правова визначеність.

Copyright in the Age of Artificial Intelligence: Current State and Directions of Legal Regulation

Taras Harasymiv

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of International and Criminal Law,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4627-4774>

e-mail: tfp2014@ukr.net

Abstract. The article analyzes contemporary trends in the development of copyright regulation within the European Union in the context of the rapid proliferation of artificial intelligence technologies and the ongoing digital transformation of social relations. It is substantiated that the institution of copyright constitutes one of the key elements for ensuring innovation-driven development, economic competitiveness, and cultural diversity within the EU Member States.

The study examines the distinctive features of the supranational regulatory framework for copyright protection, which is based on the harmonization and unification of legal regulation within the Digital Single Market. Particular attention is devoted to the analysis of the provisions of Directive (EU) 2019/790 on Copyright and Related Rights in the Digital Single Market and Regulation (EU) 2024/1689 (the Artificial Intelligence Act). Their role in modernizing copyright protection mechanisms through the use of digital technologies, regulating the activities of online platforms, introducing transparency requirements for artificial intelligence models, and ensuring compliance with the rights of copyright holders is determined.

The legal nature of the exceptions and limitations concerning Text and Data Mining (TDM), as well as the legal issues associated with the use of copyrighted works for training artificial intelligence models, are examined separately.

The study concludes that the current EU legal framework establishes fundamental mechanisms for legal oversight of the use of copyrighted works in the context of artificial intelligence development and deployment. At the same time, it does not fully resolve the issue of ensuring fair remuneration for copyright holders. The necessity of further improving the European regulatory model by achieving a balance between the interests of authors, the demands of technological advancement, and the objectives of fostering innovation is emphasized. These approaches acquire particular significance in the context of Ukraine's European integration process and the harmonization of its national legislation with European Union law.

Key words: copyright, legal regulation, European Union legislation, artificial intelligence, digital technologies, copyright protection mechanisms, European Court of Human Rights, fair remuneration of copyright holders, legal certainty.

Вступ

В умовах динамічної цифрової трансформації суспільно-правових відносин інститут авторського права та суміжних прав виступає базовим гарантом збереження культурного плюралізму та інтенсифікації економічного зростання у країнах Європейського Союзу. Сталий розвиток культурного та творчого секторів економіки ЄС безпосередньо залежить від ефективності уніфікованої системи захисту інтелектуальної власності, яка мінімізує правові ризики, стимулює інвестиції в інновації та забезпечує охорону культурного надбання.

Відповідно до даних Управління з питань інтелектуальної власності ЄС (EUIPO), суб'єкти господарювання, діяльність яких базується на інтенсивному використанні права інтелектуальної власності, генерують 47,9% валового внутрішнього продукту (ВВП) ЄС і забезпечують роботою понад 65 мільйонів людей, що становить третину від загальної чисельності робочої сили ЄС. Така статистика чітко доводить, що ефективне нормативно-правове регулювання у цій сфері є критично важливим для стабільності та конкурентоспроможності всієї європейської правової системи. Проблематика суттєво актуалізується й тим, що охорона авторських і суміжних прав у межах ЄС підпорядкована принципам наднаціональної уніфікації та вимагає глибокої гармонізації законодавства не лише держав-членів, а й країн-кандидатів на європейську інтеграцію.

Вивченням проблематики захисту авторських прав в сфері сучасних цифрових технологій в Україні займалися такі науковці, як: О. Аврамова, Н. Адаховська, В. Воронкова, В. Вострякова, Т. Іванійчук, Н. Капітатненко, Х. Кметик-Подубінська, І. Коваленко, О. Крайнік, Н. Левицька, Г. Махова, Г. Нагорняк, Л. Приходько, О. Разіна, Я. Рудь, М. Хаустова, А. Шабалін, О. Штефан та ін.

Результати

Стратегічне лідерство Європейського Союзу в процесах цифрової та технологічної трансформації потребує не лише системного інвестування в інфраструктурні рішення чи розвиток цифрових навичок, а й випереджального формування сучасної законодавчої бази. Інститут авторського права виступає фундаментальним компонентом такої нормативної системи. Саме він відіграє центральну роль у забезпеченні інноваційного потенціалу ЄС на власних суверенних умовах, які базуються на засадах правової справедливості, транспарентності та безумовної поваги до інтелектуальної власності.

Динамічна еволюція систем штучного інтелекту зумовила потребу в оперативному формуванні профільного регуляторного базису на загальноєвропейському рівні. Фундаментальну роль у забезпеченні авторського права та суміжних прав в епоху штучного інтелекту мають положення Директиви (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 р. [2], яка суттєво модернізувала та доповнила засадничі норми Директиви 96/9/ЄС та Директиви 2001/29/ЄС.

Ухвалення Директиви (ЄС) 2019/790 забезпечило масштабну адаптацію інституту авторського права до умов цифрового середовища та сформувало концептуальний фундамент для подальшого регулювання технологій штучного інтелекту. Запроваджена цим актом оновлена модель юридичної відповідальності провайдерів спільного доступу до контенту змінила принципи обігу інтелектуальної власності в мережі. Обов'язок платформ отримувати ліцензії на захищені твори та впроваджувати автоматизовані технології розпізнавання і фільтрації контенту, приміром системи Content ID на платформі YouTube, створив правовий прецедент алгоритмічного контролю за дотриманням авторських прав. Водночас закріплення суміжних прав видавців преси на отримання компенсації від цифрових агрегаторів (зокрема, таких сервісів як Google News або Facebook) спрямоване на захист інформаційних масивів і новинних публікацій від несанкціонованого комерційного використання, що має пряме значення у контексті скрейпінгу даних для навчання мовних моделей. Крім того, реформа договірних умов, орієнтована на поліпшення контрактних зобов'язань, справедливий розподіл прибутків та збільшення частки доходів безпосередніх авторів і виконавців від цифрової дистрибуції на онлайн-майданчиках, сформувала стандарти економічного захисту творців, які наразі екстраполюються на сферу використання генеративного ШІ [2]. Актуальними у цьому контексті можуть бути рішення Європейського суду з прав людини, яка свідчить про поступове розширення розуміння

майнових прав авторів і виконавців як складової права мирного володіння майном, гарантованого ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

У сучасних умовах цифровізації особливого значення набуває проблема забезпечення справедливого розподілу економічних вигод, які виникають у процесі використання об'єктів авторського права на цифрових платформах та онлайн-сервісах. Підходи Європейського суду з прав людини ґрунтуються на необхідності досягнення належного балансу між приватними інтересами авторів, економічними інтересами суб'єктів цифрового ринку та суспільною потребою у доступі до культурних і творчих надбань. У цьому контексті справедливість розглядається не лише як процесуальна гарантія, але й як матеріально-правовий критерій розподілу результатів інтелектуальної діяльності. Так, у справі *Melnychuk v. Ukraine* [6] Європейський суд з прав людини розглянув питання захисту авторських прав крізь призму ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Суд визнав, що авторське право може становити майно у розумінні Конвенції, а відтак підлягає міжнародно-правовому захисту нарівні з іншими майновими правами. У своєму рішенні ЄСПЛ підкреслив, що результати інтелектуальної творчої діяльності мають самостійну економічну цінність, а тому держава зобов'язана забезпечувати ефективні юридичні механізми їх охорони. Правова позиція Суду засвідчила, що належний захист авторських прав є необхідною умовою реалізації принципу справедливості та гарантування особі можливості користуватися результатами власної творчої праці. Значення цього рішення полягає в утвердженні підходу, відповідно до якого порушення авторських прав може розглядатися не лише як приватноправовий конфлікт, а й як втручання у гарантоване Конвенцією право мирного володіння майном.

Новим концептуальним етапом розвитку цієї нормативної архітектури стало ухвалення Регламенту (ЄС) 2024/1689 від 13 червня 2024 р. (Акт про штучний інтелект) [3], що встановлює уніфіковані гармонізовані правила для безпечного та транспарентного функціонування технологій ШІ у взаємодії з інститутами права інтелектуальної власності. Зокрема, норми цього Регламенту імперативно зобов'язують постачальників моделей штучного інтелекту загального призначення (GPAI) впроваджувати внутрішню політику дотримання законодавства ЄС про авторське право за допомогою сучасних технологій та відповідно до положень ст. 4 Директиви (ЄС) 2019/790 (пп. с п. 1 ст. 53) [4]. Водночас на таких суб'єктів Регламенту відповідно до пп. d п. 1 ст. 53 покладається обов'язок складати та оприлюднювати загальнодоступний, деталізований звіт про інформаційні масиви, що використовувалися для навчання таких моделей. Зміст цього документа має відповідати уніфікованому шаблону, затвердженому Європейським офісом зі штучного інтелекту [4].

Вагомим аспектом правового регулювання в сучасних реаліях є нормативні підстави використання даних для машинного навчання. Попри те, що жоден із документів безпосередньо не містить вичерпних дефініцій щодо цього процесу, у юридичній спільноті обґрунтованою є позиція, згідно з якою машинне навчання моделей підпадає під дію статей 3 та 4 Директиви (ЄС) 2019/790, які регламентують винятки та обмеження для аналізу текстів і даних (Text and Data Mining – TDM) [2]. Зокрема, з метою наукових досліджень науково-дослідні організації та установи зі збереження культурної спадщини мають право відтворювати та витягувати об'єкти інтелектуальної власності, до яких вони мають законний доступ, для проведення TDM. Натомість для інших цілей відтворення та витягування інформаційних масивів є допустимим лише за відсутності обмежень, установлених суб'єктом прав у належний,

машиночитний спосіб. На відміну від використання TDM для наукових досліджень, копії даних у комерційному секторі дозволено зберігати лише протягом періоду безпосереднього здійснення аналізу.

Водночас, велика кількість дослідників не погоджуються з тим, що машинне навчання охоплюється виключенням TDM. Ми підтримуємо другу позицію, спираючись на технічний аспект операції ШІ та її різючу відмінність від ідеї TDM. Так, відповідно до статті 2(2) Директиви 2019/790/ЄС, під TDM розуміють будь-який автоматизований аналітичний метод, призначений для аналізу тексту та даних у цифровій формі з метою отримання інформації, яка охоплює, серед іншого, моделі, тенденції та кореляції. Однак через стрімкий технологічний прогрес машинне навчання вже вийшло за межі традиційного TDM.

Важливим правовим аспектом є й те, що Директива (ЄС) 2019/790, залишаючи за правовласниками можливість контролю у вигляді застереження прав (opt-out), не передбачає для них жодних механізмів матеріальної компенсації чи фінансової винагороди за використання їхніх творів. Унаслідок цього розробники штучного інтелекту отримують можливість генерувати значний комерційний прибуток і масштабувати клієнтські бази завдяки вдосконаленню функціоналу власних моделей. Водночас автори, які вклали інтелектуальні та творчі ресурси у створення первинних об'єктів, позбавлені будь-яких матеріальних преференцій від такого використання. Наразі у науковій літературі активно обговорюються перспективи впровадження обов'язкових компенсаційних механізмів, хоча у чинному наднаціональному законодавстві ЄС таке право досі не регламентовано [5].

Ухвалений у 2024 році Регламент (ЄС) 2024/1689 класифікує системи штучного інтелекту за різними ступенями ризику для прав громадян та встановлює жорсткі вимоги прозорості. Норми статті 53 цього Регламенту прямо підпорядковують діяльність постачальників моделей штучного інтелекту загального призначення архітектурі Директиви (ЄС) 2019/790, наголошуючи на обов'язковості дотримання застережень правовласників, висловлених відповідно до її статті 4(3). Зі змісту європейського законодавства випливає, що наднаціональне регулювання авторського права та суміжних прав імперативно охоплює технологічні процеси, коли вони базуються на методах TDM. Водночас у глобальному вимірі навчання моделей штучного інтелекту може відбуватися поза межами класичного аналізу текстів і даних. У цьому контексті євроінтеграційне спрямування України зумовлює об'єктивну необхідність окремого дослідження національного законодавства на предмет його відповідності європейським виняткам щодо TDM, а також нормативного врегулювання процесів машинного навчання.

Нормативно-правова модель авторського права в державах Європейського Союзу виступає базовим елементом регуляторної системи, уніфікованої на наднаціональному рівні за допомогою низки міжгалузевих директив. Зазначені акти формують спільний юридичний базис для захисту суб'єктивних прав інтелектуальної власності в межах Єдиного цифрового ринку, спрощуючи транскордонний обіг творів. Стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив послідовну адаптацію європейського законодавства до нових викликів цифрового середовища, зокрема у сфері використання веб-ресурсів та онлайн-майданчиків для дистрибуції контенту. Спеціальні акти, насамперед Директива 2001/29/ЄС та Директива (ЄС) 2019/790, закріплюють дієві механізми правової охорони в інтернеті, включаючи інститут юридичної відповідальності провайдерів за порушення авторських прав. Окрему увагу в європейському законодавчому полі приділено захисту інтересів виконавців і виробників фонограм шляхом гарантування їм права на справедливую винагороду у

цифровому просторі, що реалізується через розгалужену систему ліцензування та нормативних обмежень щодо несанкціонованого використання об'єктів.

Нормативне закріплення чітких обмежень щодо несанкціонованого використання об'єктів авторського права виступає одним із ключових проявів принципу правової визначеності, оскільки забезпечує передбачуваність правових наслідків поведінки учасників авторсько-правових відносин, встановлює зрозумілі межі допустимого використання результатів творчої діяльності та мінімізує ризики неоднакового тлумачення правових норм у процесі їх застосування.

У судовій практиці Європейського суду з прав людини питання захисту авторських прав нерідко розглядається крізь призму принципу правової визначеності, який не обмежується лише вимогою формальної наявності правових норм. Його зміст охоплює також передбачуваність правозастосування, стабільність судової практики, чіткість меж здійснення авторських прав та можливість суб'єктів інтелектуальної власності розраховувати на послідовний і несуперечливий механізм їх правового захисту. Особливе значення у цьому контексті відіграє рішення у справах *Ashby Donald and Others v. France* [7]. Так, у справі *Ashby Donald and Others v. France* [7] Суд розглядав питання відповідальності фотографів за незаконне поширення фотографій модних показів без дозволу правовласників. Заявники стверджували, що національні суди надали надто розширене тлумачення положень законодавства про авторське право, що фактично поставило під сумнів передбачуваність правових наслідків їхньої діяльності. Аналізуючи обставини справи, Європейський суд з прав людини наголосив, що втручання у права заявників було «передбачене законом», оскільки відповідні норми французького законодавства були достатньо доступними та передбачуваними для учасників правовідносин. Суд фактично підтвердив, що принцип правової визначеності вимагає від держави формулювати норми у сфері інтелектуальної власності таким чином, щоб особа могла розумно прогнозувати наслідки своїх дій та оцінювати межі допустимого використання об'єктів авторського права. Водночас Європейський суд з прав людини визнав допустимим певний рівень судового тлумачення законодавства за умови, що воно не виходить за межі розумної передбачуваності правозастосовної практики.

Важливе значення для розвитку принципу правової визначеності у сфері захисту авторських прав має також справа *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [8]. Незважаючи на те, що предметом спору були права на торговельну марку, правова позиція Суду має фундаментальне значення для всієї системи інтелектуальної власності. У цьому рішенні Європейський суд з прав людини сформулював підхід, відповідно до якого права інтелектуальної власності охоплюються гарантіями права мирного володіння майном. Суд підкреслив, що правове регулювання інтелектуальних прав повинно забезпечувати достатній рівень юридичної передбачуваності та стабільності, а втручання держави у сферу майнових прав інтелектуальної власності має ґрунтуватися на чітких, зрозумілих і доступних правових нормах. Тим самим у своєму рішенні Суд пов'язав ефективність захисту інтелектуальної власності із забезпеченням легітимних очікувань суб'єктів права щодо набуття, реалізації та захисту належних їм прав.

Висновки

Отже, широке використання інструментів генеративного штучного інтелекту (ГШІ) викликало дискусії у сфері права інтелектуальної власності. Основні питання зосереджуються навколо правового режиму об'єктів, створених за допомогою алгоритмів, законності використання захищеного контенту для навчання моделей, а також правосуб'єктності самих систем. Наразі чинне наднаціональне законодавство ЄС та практика держав-членів вирішують ці питання неоднозначно. Для досягнення передбачуваної правозастосовної практики необхідно розробити критерії визначення

ступеня участі людини у створенні об'єктів за допомогою технологій ШІ, враховуючи межі класичного європейського критерію оригінальності.

Одночасно важливо знайти баланс між захистом прав інтелектуальної власності та сприянням технологічному прогресу. Перспективним регуляторним рішенням у межах Директиви (ЄС) 2019/790 та Акта про штучний інтелект може стати впровадження системи, яка забезпечувала б справедливу винагороду правовласникам за використання їхніх об'єктів авторського права для навчання моделей ШІ або генерування нових об'єктів на їхній основі. Ефективне правове регулювання у сфері штучного інтелекту має ґрунтуватися на принципах справедливості й підтримання балансу інтересів усіх сторін. Це передбачає формування спільного правового простору, яке сприятиме технологічному розвитку, гарантуючи при цьому надійний економічний захист прав авторів і підтримуючи стимули для творчої діяльності.

Список використаних джерел

1. IP-driven industries contribute nearly half of EU GDP and create one in three jobs. Офіційний сайт EUIPO. URL: <https://www.euipo.europa.eu/en/news/ip-driven-industries-contribute-nearly-half-of-eu-gdp-and-create-one-in-three-jobs>

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 р. про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи. Урядовий кур'єр. 2010. 17 листоп. № 215.

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>

5. De la Durantaye, K., Control and Compensation. A Comparative Analysis of Copyright Exceptions for Training Generative AI (June 17, 2024). Forthcoming in 56 International Review of Intellectual Property and Competition Law (IIC) (2025), URL: <https://ssrn.com/abstract=5021889>.

6. Melnychuk v. Ukraine (dec.), no. 28743/03, European Court of Human Rights, 5 July 2005. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-3781"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

7. Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08, Judgment of the European Court of Human Rights, 10 January 2013. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-7393"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

8. Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], no. 73049/01, Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights, 11 January 2007. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-78981"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

References

1. IP-driven industries contribute nearly half of EU GDP and create one in three jobs. Official website of the EUIPO. URL: <https://www.euipo.europa.eu/en/news/ip-driven-industries-contribute-nearly-half-of-eu-gdp-and-create-one-in-three-jobs>

2. Directive of the European Parliament and of the Council (EU) 2019/790 of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text

3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: int. doc. from 04.11.1950 / Council of Europe. Government Courier. 2010. November 17. No. 215.

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>

5. De la Durantaye, K., Control and Compensation. A Comparative Analysis of Copyright Exceptions for Training Generative AI (June 17, 2024). Forthcoming in 56 International Review of Intellectual Property and Competition Law (IIC) (2025), URL: <https://ssrn.com/abstract=5021889>.

6. Melnychuk v. Ukraine (December), no. 28743/03, European Court of Human Rights, 5 July 2005. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-3781"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

7. Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08, Judgment of the European Court of Human Rights, 10 January 2013. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-7393"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

8. Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], no. 73049/01, Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights, 11 January 2007. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-78981"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)